

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Бурятия

МБОУ "Большелугская СОШ"

«Рассмотрено» На заседании МО Протокол №1 от «29» 08. 2023 г	«Согласовано» Зам. директора по УВР <i>С.Б. Цыремпилова</i> Цыремпилова С.Б. «29»08.202023 г	«Утверждаю» Директор школы <i>Л.С. Мандарова</i> /Мандарова Л.С./ Приказ №17/6от «29»08.2023г
--	--	---

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного курса «Бурятская литература» 7 класс (базовый уровень)

Разработана учителем бурятского языка и литературы
Цыремпиловой С.Б.,
первая квалификационная категория

у.Большой Луг, 2023г

1. Тайлбари бэшэг

Тус программа гүрэнэй Федеральна стандарт, Буряад Республикын Хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын туршалгын программа баримталан табигданхай. Буряад дунда хургуулида буряад литература хуралсалай предмет боложо үзэгдэнэ.

Программа иимэ хубинууднаа бүридэнэ: тайлбари бэшэг, хуралсалай- тематическа түсэб, программын байгуулга ба удха, календарно-тематическа түсэб, хурагшадай мэдэсэ шадабариин гол эрилтэнүүд, хуралсалай- методическа хангалга, хабсаргалта.

VII классай литературын курс хурагшадые уран зохёол абьяастайгаар уншаха дуратай, ходорхойгоор, тодо зүбөөр уншаха шадабариинь хүгжэхэ, уншалан зохёолоо ухаандаа буйлуулан, удхыень зүбөөр элирүүлэн ойлгодог, һонирхдог болгохоһоо гадна хурагшадай зохёол шудалан, шэнжэлэн үзэхэ эхин дадалнуудые бүридүүлхэ, түрэлхи литература тухайгаа юрэнхы мэдэсэтэй болгохо гэһэн зорилгонуудые табина.

VII классуудта буряад литературын программа соо оруулагдаһан зохёолнууд бүхыдөө эхинһээ адаг хүрэтэр уншагдахаһаа гадна, шэлэгдэн абтаһан эпическэ зохёолой зарим хэһэгүүд уншагдахаар хараалагдана. Зохёолой удха тухай хөөрэлдөөн, эхин шатын шэнжэлэл хэжэ хуралга имагтал литературна текст дээрэ хүдэлэлгэһөө эхитэй. Тиимэ дээрһээ эндэ хурагшадта хандан хэлэхэ багшын үгэдэ тусгаар эрилтэ табигдана.

Уран зохёолой гол удха, байгуулга, хэлэ зүбөөр ойлгуулха, хурагшадай һанал бодол зүбөөр бүрилдүүлхэ, ухаалдюулжа хургаха хэрэгтэ шанар һайнтайгаар, зүбөөр эмхидхэгдэһэн литературна шэнжэлэл ехэ удха шанартай. Класс бүхэндэ хэлэ хүгжөөлгөөр тусгаар саг хараалагдана.

2. Нуралсалай-тематическа түсэблэлгэ 68 ч

№	Сэдэбүүд	Саг
1.	Оролто. Зохёолой гол нюур – Абари зан – Дүрэ	1
2.	Үльгэр. Айдуурай Мэргэн.	4
3.	Нургаалай зохёол. Ринчен Номтоев «Аршаанай дүһал».	5
4.	Буряад арадай XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохёолнууд. «Балжан хатан» туужа домог.	2
5.	Вандан Юмсунов «Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан»	5
6.	Үргэлжэлхэн зохёол болон гол нюур тухай ойлгосо. Х. Намсараев «Олзорхуу Ондорёон».	3
7.	Ж. Тумунов «Талын бүргэд».	3
8.	Б. Ябжанов «Хэрмэшэ».	4
9.	В. Тулаев «Эсэгээ хүлээлгэ»	3
10.	Ц. Номтоев «Шагжын хула»	4
11.	Ч. Цыдендамбаев «Түрэл нютагһаа холо» роман.	7
12.	А. Ангархаев «Алтан» туужа.	6
13.	Ш. Байминов «Жамбал баатар» туужалһан шүлэглэл.	5
14.	Уянгын зохёолой гол нюур тухай юрэнхы ойлгосо. Н. Дамдинов «Шэнхинээтэ нарһад».	2
15.	Д. Улзытуев «Хабартаа», «Хабарай эхиндэ ханха зайдан».	1
16.	Л. Тапхаев «Зүүн Саяан», «Үбэлэй үдэшэ».	1
17.	Б. Жанчипов «Буряаднай» (дуун).	1
18.	Г. Раднаева «Наран сэсэг», «Ургы сэсэгби», «Хүгшэн эжыдээ».	2
19.	Д. Доржогутабай «Хара хүнэй – дура һэшхэл».	1
20.	М. Чойбонов «Мүнхын аршаанай мүнгэн дүһал», «Зула бадарна».	2
21.	Зүжэгэй зохёолой гол нюур тухай юрэнхы ойлгосо. Б. Пурбуев «Талын басаган».	5
22.	Х.х.х. – багшын үзэмжөөр.	
23.	Дабталга. Дүн гаргалга.	1

3. Программын байгуулга ба удха

№	Хараалагдахан сэдэб	Сэдэбэй тайлбари
1.	Оршол. Зохёолой гол нюур – Абари зан – Дүрэ	Литературна зохёол соохи уран найханай дүрэ. «Зохёолой гол нюур», «абари зан» тухай ойлгосо.
2.	Үльгэр. Айдуурай Мэргэн.	Үльгэр тухай ойлгосо. Үльгэрэй гол нюур, тэрэнэй абари зан болон юрэнхылэгдэһэн дүрэ. Үльгэрэй хэлэн. Үльгэршэд, үльгэр түүрээлгэ тухай тобшо мэдээн. «Айдуурай Мэргэн» үльгэрэй онсо шэнжэ.
3.	Һургаалай зохёол. Ринчен Номтоев «Аршаанай дуһал».	Һургаалай зохёол тухай юрэнхы ойлгосо. Ринчен Номтоевой намтар. «Аршаанай дуһал» зохёолой үндэһэн, удха, байгуулгын түхэл маяг.
4.	Буряад арадай XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохёолнууд. «Балжан хатан» туужа домог.	Түүхэ бэшэгүүд тухай ойлгосо. Энэ үеын буряад арадай бэшэмэл зохёолнууд соо түүхэтэ зоной дүрэ зураглалга. Хориин 11 эсэгэ тухай тобшо мэдээн. «Балжан хатан» домог, удха, байгуулга.
5.	Вандан Юмсунов «Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан»	Вандан Юмсунов, тэрэнэй намтар. «Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан» үльгэрэй удха. Эрдэмтэ соохор мориной шэдитэ үүргэ.
6.	Үргэлжэлһэн зохёол болон гол нюур тухай ойлгосо. Х. Намсараев «Олзорхуу Ондорёон».	Үргэлжэлһэн зохёол, тэрэнэй онсо шэнжэ, илгарал. Х. Намсараев, тэрэнэй намтар, зохёохы зам тухай тобшо мэдээн. «Олзорхуу Ондорёон» рассказ. Юмор ба сатира.
7.	Ж. Тумунов «Талын бүргэд».	Ж.Тумуновай намтар, зохёолой удха ба байгуулалта, тэрэнэй гол геройн дүрэ, гаргаһан баатаршалга тухай.
8.	Б. Ябжанов «Хэрмэшэ».	Б.Ябжановай намтар, творческо зам тухай, Доржо хүбүүн Хэрмэшэ хоёрой нүхэсэл тухай, зохёолой уран найханай шэнжэ шанар.
9.	В. Тулаев «Эсэгэеэ хүлээлгэ»	В. Тулаевай намтар, зохёохы зам. «Эсэгэеэ хүлээлгэ» туужа соо зураглагдаһан дайнай һүүлээрхи хүндэ хүшэр үе саг. «Дайнай үеын үхибүүдэй» ажабайдал, сэдхэл.
10.	Ц. Номтоев «Шагжын хула»	Ц. Номтоевой намтар, зохёохы зам. «Шагжын хула» туужа. Санжа үбгэнэй болон адуун хүрэгэй эрхим морин – Шагжын хула хоёрой дүрэнүүд. Морин-эрдэни тухай.
11.	Ч. Цыдендамбаев «Түрэл нютагһаа холо» роман.	Ч. Цыдендамбаев, тэрэнэй намтар ба зохёохы зам. Д. Банзаров – түрүүшын буряад эрдэмтэн. Роман-диологи. «Банзарай хүбүүн Доржо» тухай тобшо мэдээн. «Түрэл нютагһаа холо» соо түүхын баримтанууд.
12.	А. Ангархаев «Алтан» туужа.	А. Арданхаев, тэрэнэй намтар болон зохёохы зам. «Алтан» туужа. Сюжет зохёолгын уран шадабари. Сюжэдэй композици ба образай композици. Туужын конфликтын үндэһэн. Нэрэ хүндэ тухай үнэн ба худал ойлгосо үгэхэ. Романтическа характер тухай ойлгосо.
13.	Ш. Байминов «Жамбал баатар» туужалһан шүлэглэл.	Ш. Байминов, тэрэнэй намтар болон зохёохы зам. «Жамбал баатар» туужалһан шүлэглэл. Эсэгэ ороноо хамгаалалгын Агууехэ дайнай герой – мэргэн буудагша Жамбал Ешеевич Тулаев тухай хөөрөөн. Туужалһан шүлэглэл тухай ойлгосо. Зохёолой хэлэнэй онсо шэнжэ, уран аргууд, байгуулга.
14.	Уянгын зохёолой гол нюур тухай юрэнхы ойлгосо. Н. Дамдинов «Шэнхинээтэ нарһад».	Уянга тухай ойлгосо үргэдхэхэ ба гүнзэгырүүлхэ. Лирическэ зохёолой автор ба лирическэ герой. Лирическэ герой ба эпическэ зохёолой герой. Н. Дамдинов «Шэнхинээтэ нарһад».
15.	Д. Улзытуев «Хабартаа», «Хабарай эхиндэ ханха зайдан».	Д. Улзытуев, тэрэнэй намтар ба зохёохы зам. Уянгата шүлэгүүд. Уянгын нюур.
16.	Л. Тапхаев «Зүүн Саяан», «Үбэлэй үдэшэ».	Л. Тапхаев, тэрэнэй намтар ба зохёохы зам. Уянгата шүлэгүүд. Уянгата «Би».
17.	Б. Жанчипов «Буряаднай» (дуун).	Б. Жанчипов, тэрэнэй намтар ба зохёохы зам. «Буряаднай»

		дуун.
18.	Г. Раднаева «Наран сээг», «Ургы сээсэгби», «Хүгшэн эжйдээ».	Г. Раднаева, тэрэнэй намтар ба зохёохы зам. Уянгата шүлэгүүд.
19.	Д. Доржогутабай «Хара хүнэй – дура һэшхэл».	Д. Доржогутабай, тэрэнэй намтар ба зохёохы зам. Уянгын гол нюур.
20.	М. Чойбонов «Мүнхын аршаанай мүнгэн дуһал», «Зула бадарна».	М. Чойбонов, тэрэнэй намтар ба зохёохы зам. Уянгата шүлэгүүд.
21.	Зүжэгэй зохёолой гол нюур тухай юрэнхы ойлгосо. Б. Пурбуев «Талын басаган».	Драма, литературна род гэнэн ойлгосонуудыг үргэдхэхэ, гүнзэгыруулхэ. Драматическа зохёолой герой ба тэрэнэй бии болгохо хэрэгсэлнүүд. Драма соо авторы үзэл суртал гаргаха аргууд. Б. Пурбуев «Талын басаган».
22.	Х.х.х. – багшын үзэмжөөр.	
23.	Дабталга. Дүн гаргалга.	

4. Календарно-тематическа түсэблэлгэ

№	Үзэхэ сэдэб	Бүлэгөөр үгтэһэн саг	Сэдэбээр үгтэһэн саг	Болзор	Бэшэмэл ба аман хэлэлгэ хүгжөөлгын жэшээтэ хүдэлмэринүүд	Нурагшадай бээ даагаад дүүргэхэ жэшээтэ хүдэлмэринүүд
I-дэхи четверть..						
1.	Оршол. Зохёолой гол нюур – Абари зан – Дүрэ		2		Багшын хөөрөөе дэбтэртээ тобшо конспект болгожо бэшэхэ.	Томьёо үгэнүүдэй тодорхойлолгонуудые дэбтэртээ бэшэжэ, сээжэлдэхэ. Тусхай толи хэрэглэхэ.
	Үльгэр	7				
2.	Үльгэр тухай ойлгосо. Үльгэрэй гол нюур, тэрэнэй абари зан.		1		Үльгэр гэжэ ойлгосодо тодорхой харюу дэбтэр соогоо бэшэхэ.	Үльгэр гэжэ ойлгосодо түшэглэхэ схемэ зураха.
3.	«Айдуурай Мэргэн» үльгэр. 1,2, 3-дахи бүлэгүүдэй удха.		1		Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Гол геройн характеристикэ бэшэхэ. Тобшо түсэб бэлдэхэ.	Иллюстраци бэлдэхэ.
					Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Геройнуудта характеристикэ бэшэхэ. Тобшо түсэб бэлдэхэ.	Словарна хүдэлмэри дүүргэхэ.
4	«Айдуурай Мэргэн». 4-5дахи бүлэгүүдэй удха. Үльгэрэй хэлэнэй онсо шэнжэ.		1		Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудые зохёохо.	Анда нүхэд амитадай зураг зураха.
					«Айдуурай Мэргэн» соохи яряанай, нюотаг үгэнүүдые литературна хэлэндэ тааруулан оруулжа уншажа туршаха (5-дахи бүлэгэй али нэгэн бадаг шэлэхэ). Уншалан бүлэгтөө асуудалнуудые зохёохо.	Миндаһан дээрэ бэшээтэй «Бүхэ хара шубуун» үльгэр шагнаха. Үльгэр түүрээлгын онсо маяг адаглаха, онсо шэнжэнүүдые илгаруулжа туршаха. Словарна хүдэлмэри дүүргэхэ.
5	«Айдуурай Мэргэн». 5-6 дахи бүлэгүүдэй удха.		1		Буряад үльгэрнүүдэй онсо шэнжэнүүдые ном соо байһан таблица хэрэглэн гаргаха. Удхаар тобшо хөөрөөн.	Асуудалнуудта харюусаха. Тобшо түсэб табиha.

					Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	Уншаһан бүлэгүүдэй удхаар тестово асуудалнуудые зохёохо.
6.	Буряад үльгэрнүүдэй образуудай илгаа. Адли ба адли бэшэ таланууд.				Ном сооһоо үльгэрэй дүрэнүүдые элирхэйлһэн мүнүүдые оложо, дэбтэртээ буулгаха.	«Аламжа Мэргэн», «Айдуурай Мэргэн» зэргэсүүлхэ.
7	Зэргэсүүлгэ. Үльгэрнүүд соохи геройнуудай абари зан.		1		Һайн ба муу талын образууд илган бэшэхэ.	б-дахи классай ном хэрэглэхэ.
8.	Творческо практикум (Багшын үзэмжөөр).		1			
	Шажан мүргэлэй үндэһэтэнэй зохёол	3				
9.	Шажан мүргэлэй зохёолнууд тухай тобшо мэдээн. Һургаалай зохёолнуудай удха.		1		Һургаалай зохёолнууд тухай ойлгосотой болохо. Р.Номтоевой Һургаалай зохёолнуудай 4 гол зорилгонуудыень ном сооһоо сээжэлдэхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	Р. Номтоев тухай тобшо конспект бэшэхэ.
10.	Ринчен Номтоев. «Аршаанай дуһал» зохёолой үндэһэн, удха, байгуулга. «Бирмаанай хүбүүн Галандага».		1		Уншаһан Һургаалайнгаа Һургамжа тобшолол гү, али мораль гээшыень элирүүлхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	Онтохонуудые уншаад, Һургаалнуудай тобшо сахим ном бүридхэхэ. Буряад хэлэнэй сахим Һураха ном хэрэглэхэ.
11.	«Аршаанай дуһал».		1		Уншаһан Һургаалайнгаа Һургамжа тобшолол гү, али мораль гээшыень элирүүлхэ. Асуудалнуудые зохёохо. Асуудалнуудта харюусаха. Уншаһан Һургаалайнгаа Һургамжа тобшолол гү, али мораль гээшыень элирүүлхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Словарна хүдэлмэри дүүргэхэ.	Онтохонуудые уншаад, Һургаалнуудай тобшо сахим ном бүридхэхэ. Буряад хэлэнэй сахим Һураха ном хэрэглэхэ. Онтохонуудые уншаад, Һургаалнуудай тобшо сахим ном бүридхэхэ. Буряад хэлэнэй сахим Һураха ном хэрэглэхэ.
	Буряад арадай XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохёолнууд.					
12	«Балжан хатан» туужа домог	3			«Өөрын дайда дулаан, хариин дайда	Конспект бэшэхэ (70-73 н.)

	тухай. 1-дэхи туужа домог. 1-2 дохи бүлэгүүдэй удха.		1		хүйтэн» оньһон үгын үндэһэн дээрэ хөөрөө эмхидхэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Балжан басаганай хэлэһэн үгэ тодорхойло. Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнууды зохёохо. Балжанай дуулаһан дуунайнь удха тайлбарилха.	Электронно ном хэрэглэхэ. Уншаха. Уншандаа тобшо түсэб табиха. Буряад арадай хурим найрай ёһо заншалнууд тухай шэнжэлэлгын ажал үнгэргэхэ (багшын үзэмжөөр). Сахим ном хэрэглэхэ.
13	3-дахи бүлэг. «Балжан хатан» соо түүхэтэ зоной дүрэ зураглалга.		1		Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Нютаг нютагай домогууд тухай хөөрөлдөө эмхидхэхэ.	Тэрэ үсын буряад эхэнэрэй хуби заяан тухай бодомжолхо. «Түүхэдэ ороһон эхэнэрэй дүрэ» гэжэ хөөрөө бэлдэхэ. Ном соохи зураг һонирхохо.
14.	Вандан Юмсунов, тэрэнэй намтар. «Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан» зохёол тухай.	7	1		Асуудалнуудта харюусаха. Конспект бэшэхэ.	В. Юмсунов тухай Интернет сооһоо материал оложо, элидхэл хэхэ.
15	«Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан». 1-2 дэхи бүлэг.		1		Словарна хүдэлмэри хэхэ (хуушарһан, түүхын үгэнүүд). Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Словарна хүдэлмэри хэхэ (хуушарһан, түүхын үгэнүүд). Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Тобшо түсэб табиха. Үльгэрэй гол нюур хэн бэ гэжэ зүбшэн хэлсэхэ. Характеристикэ үгэхэ. Дүрэнүүдэй характеристикэ бэшэхэдээ, цитатанууды хэрэглэхэ.	Үльгэр соо хэрэглэгдэһэн магтаал тайлбарилха. Зохёолой гол нюурнуудай абари зан харуулһан эпитедүүды олохо.
16	3-дахи, 4-дэхи бүлэгүүд.		1		Словарна хүдэлмэри хэхэ (хуушарһан, түүхын үгэнүүд). Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Эрдэмтэ соохор мориной шэдитэ	Зэргэсүүлгын ажал дүүргэхэ. Агуу Ногоон, Балжан хатан дүрэнүүдтэй энэ үльгэр соохи эхэнэр хүнэй дүрэ зэргэсүүлэн хөөрэхэ (Е.Д. Будожаповагай «Балжан хатан»

					үүргэ харуулха. Дүрэнүүдэй характеристикэ бэшэхэдээ, цитатанууды хэрэглэхэ.	зураг хэрэглэхэ).
17	7-дохи бүлэг.		1		Словарна хүдэлмэри хэхэ (хуушархан, түүхын үгэнүүд). Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Тобшо түсэб.	Үльгэрэй али нэгэн хэхэг хэрэглэжэ, «Би -режиссер» гэнэн проект бэлдэхэ.
18	Творческо практикум (Багшын үзэмжөөр). Шалгалтын хүдэлмэри (Багшын үзэмжөөр).		1			
II-дохи четверть.						
19	Үргэлжэлһэн зохёол болон гол нюур тухай ойлгосо.		1		Үргэлжэлһэн зохёол, тэрэнэй түхэл, жанрнууд тухай ойлгосотой болохо.	Үргэлжэлһэн зохёолой илгарал гэжэ түшэглэлгын схемэ бэлдэхэ.
20.	Рассказ. Юмор болон сатира. Х. Намсараев «Олзорхуу Ондорёон».		1		Ондорёоной нюур шарай, абари зан тухай багахан зураглалга бэшэхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	«Хүхюу буряад» гэнэн мүрысөөндэ бэлдэхэ. Х.Намсараевай намтар ба зохёохы замаар элидхэл бэлдэхэ.
21.	Ж.Тумуновай намтар ба зохёохы зам. «Талын бүргэд».	4	1		Асуудалнуудта харюусаха. Ролёор уншаха.	Интерактивна самбар хэрэглэжэ, Ж.Тумуновэй зохёолнуудаар выставкэ-презентаци эмхидхэхэ.
22.	Зохёолой удха ба байгуулалта.		1			Уншаха. Түсэб.
23.	Гол геройн дүрэ, гаргаһан баатаршалга тухай.		1		Багахан инсценировка бэлдэхэ.	Хэхэг сээжэлдэхэ.
24.	Творческо практикум .		1			
25.	Б.Ябжановай намтар, творческо зам тухай. «Хэрмэшэ» рассказ.	3	1		Дайнай үсын үхибүүдэй хүндэ хүшэр ажабайдал тухай хөөрэлдөө эмхидхэхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	Конспект.
26.	Доржо хүбүүн Хэрмэшэ хоёрой нүхэсэл тухай.		1		Асуудалнуудта харюусаха. Түсэб табиha.	Буряад үүлтэрэй нохой тухай Интернетһээ, номууд сооһоо материал олохо.
27.	Зохёолой уран найханай шэнжэ шанар. Хүн ба		1		Ном соо үгтэһэн бүлэгүүдэй удхаар түсэб зохёохо.	Солбон Ринчиновэй «Хүлээлгэ» гэнэн зураг хэрэглэн, хүбүүнэй

	байгаали.					нэрлэх эсэгэдэнь бэшэг бэшүүлхэ.
28.	Туужа тухай ойлгосо. Ж. Тулаевай намтар, зохёохы зам. «Эсэгээ хүлээлгэ» туужа. Зохёол соо зураглагдаһан дайнай хүлээрхи хүндэ хүшэр үе саг.	6	1		Асуудалнуудта харюусаха. Геройнуудые зэргэсүүлхэ.	Энэ сэдэбтэ хабаатай уран зураашадай зурагуудые, фото зурагуудые Интернетдээ бэдэржэ, слайд бэлдэхэ.
29.	1-дэхи, 2-дохи бүлэгүүдэй удха.		1		Удхаар хөөрэхэ. «Дайнай үсын үхибүүдэй» ажабайдал тухай бодомжолхо. Туужын гол нюурнуудай абари зан гаргаха.	Уншаха. Түсэб. Асуудалнуудые зохёохо. Дайнай үедэ үхибүүн байһан нютагайнгаа хүнүүдтэй уулзажа гү, али музей сооһоо баримтануудые хэрэглэжэ, эссе бэшэхэ.
30	4-5, 8 дэхи бүлэгүүдэй удха.		1		Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудые зохёохо. Асуудалнуудта харюусаха. Тобшо түсэб бэшэхэ. Шэнэ геройнуудай дүрэнүүд. Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудые зохёохо. Асуудалнуудта харюусаха. Тобшо түсэб бэшэхэ. Дайнай үсын үхибүүдэй ба мүнөө үсын үхибүүдэй байдал тухай хөөрэлдөө эмхидхэхэ (Георгий Павловай «Үнгэрһэн саг» зураг хэрэглэхэ).	
31.	Ц. Номтоевой намтар, зохёохы зам. «Шагжын хула» туужа.	5	1		Ц. Сампиловай «Боро үдэр» зурагаар хөөрэлдөө үнгэргэхэ. Буряад арадай ажабайдалда морин-эрдэниин үүргэ тухай хэлсэхэ.	Морин тухай мэдээсэл сулгуулха. Арадай аман зохёол, уран зохёол сооһоошье морин тухай олохо (оньһон үгэнүүд, магтаалнууд, онтохонууд г.м.)
32.	Дайн байлдаан боложо байһан газарһаа... Муу хүнэй гарта орожо...		1		Асуудалнуудые зохёохо. Асуудалнуудта харюусаха. Тобшо түсэб бэшэхэ.	Уншаха.
					«Мориной муу зан – эзэнһээ...» зүйр сэсэн үгэнүүдэй удхаар хөөрэлдөө эмхидхэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Тобшо	Уншаха.

					түсэб бэшэхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	
33.	Гэртээ бусалга. Музей соо. Морин-эрдэни тухай.		1		Санжа үбгэнэй болон адуун хүрэгэй эрхим морин – Шагжын хула хоёрой дүрэнүүдые элирүүлхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Тобшо түсэб бэшэхэ. Уншаха. Тобшо түсэб. Буряад уран зохёол соохи мориной юрэнхылэгдэн дүрэ гаргажа туршаха.	Уншаха. Шагжын хулын, мүн «Айдуурай Мэргэн» соохи Одон Бууралай, «Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан» соохи Эрдэмтэ Соохор мориной абари зан зэргэсүүлэн үзэхэ.
34	Х.х.х. – дайнай үеын, дайнай хүүлээрхи онуудта зорюулагдаһан сэдэбээр зохёолго бэшэлгэ (Сэдэб хурагша өөрөө шэлэнэ).	1	1			
III-дахи четверть.						
35	Ч. Цыдендамбаев «Түрэл нютагһаа холо» роман. Ч. Цыдендамбаевай намтар ба зохёохы зам. Роман тухай ойлгосо.	6		1	Конспект бэшэхэ. Хронологическа таблица бэлдэхэ.	Уран зохёолшо тухай элидхэл, презентаци бэлдэхэ.
36	Доржо Банзаров – түрүүшын буряад эрдэмтэн. Роман соохи түүхын баримтанууд. «Банзарай хүбүүн Доржо» роман. 1-дэхи бүлэг. «Һангай хоолтой студент ба тэрэнэй нүхэд».			1	Банзарай хүбүүн Доржо тухай хөөрэхэ. Багшын, хурагшадай хөөрөө дахажа, тобшоһон конспект бэшэхэ. Уншаһан бүлэгөөр түсэб табиha. Түүхэтэ дүрэнүүдтэ портретнэ характеристикэ үгэхэ. Тэрэ үе сагай оюутадай ажабайдал тухай бодомжолхо.	Электронно ном хэрэглэжэ, Доржо Банзаров тухай реферат бэшэхэ. Роман соо зураглагдаһан монгол эрдэмтэд тухай Интернетдһээ материалнуудые хэрэглэжэ, элидхэл бэлдэхэ.
37	«Түрэл нютагһаа холо». 2-дохи бүлэг, «Би баһал студент байгаа һэм». «Түрэл нютагһаа холо». 3-дахи бүлэг, «Актова зал соо			1	Бүлэгэй удхаар асуудалнуудые зохёохо. Уншаһан бүлэгөөр түсэб табиha. Асуудалнуудта харюусаха. Н.И. Лобачевскиин дүрэ гаргаха.	Роман соо зураглагдаһан монгол эрдэмтэд тухай Интернетдһээ материалнуудые хэрэглэжэ, элидхэл бэлдэхэ.

38	хүхинэбэ».				Бүлэгэй удхаар хөөрэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Доржо Банзаровой диссертаци тухай хөөрэлдэхэ.	Доржын сэдхэлэй байдал зураглан харуулха. Ном сооһоо цитатанууды хэрэглэхэ. Ном соохи
39	«Түрэл нютагһаа холо». 5-дахи бүлэг, «Саашадаа иимэ юумэнүүд болоно».		1		Гол нюурай хүгжэлтэ тухай хөөрэлдэхэ. Бүлэгэй удхаар түсэб табиha.	Роман соо зураглагдаһан монгол эрдэмтэд тухай Интернетдһээ материалнууды хэрэглэжэ, элидхэл бэлдэхэ.
40.	«Түрэл нютагһаа холо». Бүлэгүүдэй удхаар творческо практикум (Багшын үзэмжөөр).		1			
41.	Шалгалтын хүдэлмэри (Багшын үзэмжөөр).		1		Тест.	
	А. Ангархаев «Алтан» туужа.	8				
42	А. Ангархаев, тэрэнэй намтар болон зохёохы зам. «Алтан» туужа. А. Арданхаев, «Алтан» туужа. 1-дэхи бүлэг.		1		Асуудалнуудта харюусаха. Түсэб зохёохо. Уншаһан хэһэгээр түсэб табиha. Асуудалнуудта харюусаха.	А. Ангархаев тухай элидхэл бэлдэхэ. Уншаха. Асуудалнууды зохёохо.
43	2-4-дэхи бүлэгүүдэй удха.		1		Портретнэ характеристикэ үгэхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	Байгаали зураглаһан хэһэгүүды оложо, уран найханай аргууды тайлбарилха.
44	5-дахи бүлэг. “Могойн эрэн газаагаа...” 6-дахи бүлэг. “Шумаагай аршаануудта...”		1		Удхаар хөөрэхэ. Зохёол соо зураглагдаһан арадуудай (буряд, хоёд) ёһо заншалнууд тухай хэлсэжэ байха. Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнууды бэлдэхэ. Түсэб табиha.	Бүлэгүүдэй хуряангы удха хөөрэхэ. Электронно ном хэрэглэжэ, Буряд оронойнгоо байгаалитай, байгаалин баялигуудтай танилсаха.
45-46	7-11-дэхи бүлэгүүдэй удха.		2		Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнууды бэлдэхэ. Түсэб табиha.	А. Даржаевай «Тохорюунай дуун» гэнэн зураг баримталаад, «Үзэсхэлэн найхан байгаали мүнхэ» гэнэн темээр бодомжолхо. Зураг зураха.
47-	12-13-дахи бүлэгүүдэй, 14-		2		Удхаар хөөрэхэ. Асуудалнууды	

48	дэхи бүлэгэй удха. “Алтанай ара тала”.				бэлдэхэ. Түсэб табиха.	
49	Шалгалтын хүдэлмэри (Багшын үзэмжөөр).		1		Тест.	
	Ш. Байминов «Жамбал баатар».	6				
50.	Ш. Байминов, тэрэнэй намтар болон зохёохы зам. Эсэгэ ороноо хамгаалалгын Агууехэ дайнай герой – мэргэн буудагша Жамбал Ешеевич Тулаев тухай хөөрөөн.		1		Республикынгаа баатар хүнүүд тухай хөөрөө эмхидхэхэ. Уран гоёор уншаха.	Жамбал Тулаев тухай сээжэ элидхэл бэлдэхэ.
51-52	Туужалхан шүлэглэл тухай ойлгосо. Оролто. 1-дэхи бүлэг. 2-дохи бүлэг.		2		Туужалхан шүлэглэл тухай ойлгосо үгэхэ. Бүлэгэй удхаар хөөрэхэ. Түсэб табиха. Асуудалнуудые зохёожо, бэе бэеһээ асууха.	Словарна хүдэлмэри. Уран гоёор уншаха. 1-дэхи бүлэг уншаха. 1-дэхи бүлэгэй байгуулгын онсо шэнжэ харуулха. Жамбал баатарай зүүдэ тайлбарилха.
53.	3-дахи бүлэг. Зохёолой хэлэнэй онсо шэнжэ, уран аргууд, байгуулга.		1		Баатаршалга гаргаһан хүнүүд тухай хэлсэхэ. Зэргэсүүлгын хүдэлмэри эмхидхэхэ (багшын үзэмжөөр).	Тестдэ бэлдэхэ.
54.	Творческо проект (Багшын үзэмжөөр).		1			
55.	Үзэһэн зохёолнуудаар шалгалтын хүдэлмэри (Багшын үзэмжөөр).		1			
IV-дэхи четверть. 21 саг.						
	Уянгын зохёолнууд	10				
56.	Уянгын зохёолой гол нюур тухай юрэнхы ойлгосо. Н. Дамдинов «Шэнхинээтэ нарhad».		1		Уянгын зохёол тухай ойлгосо үгэхэ. Гол нюур. Н.Дамдинов тухай хөөрэхэ. Конспект.	Терминологическа хүдэлмэри. Н.Дамдинов тухай нэмэри мэдээсэл оложо, элидхэл хэхэ. Номуудайнь выставкэ эмхидхэхэ.
57.	Н. Дамдинов «Шэнхинээтэ нарhad».		1		Уран найханаар уншаха. Энэ шүлэглэлэй урда үзэһэн	Словарна хүдэлмэри. Н. Дамдиновай оршуулгануудые

					шүлэглэлхөө илгаа харуулха. Шүлэглэлэй хэлэгшэ ба хэлэгшэдые элирүүлхэ. Гол нюурай абари зан, дүрэ гаргаха.	оложо уншаха.
58.	Д. Улзытуев «Хабартаа», «Хабарай эхиндэ ханха зайдан».		1		Уран гоёор уншаха. «Хабартаа» шүлэгэй уянгын нюур гаргаха. Хоёр уянгата шүлэгүүдые зэргэсүүлхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	Д. Улзытуев – буряад уянгын зохёолой жэргэмэл гэһэн сэдэбтэ элидхэл бэлдэхэ. Уншаһандаа эскиз бэлдэхэ. «Хабартаа» шүлэгэй хэһэг сээжэлдэхэ.
59.	Л. Тапхаев «Зүүн Саяан», «Үбэлэй үдэш».		1		Уран гоёор уншаха. Уянгата «Би» элирүүлхэ. Хоёр уянгата шүлэгүүдые зэргэсүүлхэ. Асуудалнуудта харюусаха. «Үбэлэй үдэш» шүлэг бадаг бадагаарнь хубааж, оршуулха.	Ч. Шенхоровой «Түнхэнэй мундарганууд» Л. Тапхаевай «Зүүн Саяан» гэһэн шүлэгэй удхатай зэргэсүүлэн, ханамжа хэлэхэ. Түрэл нюотагаа магтаһан шүлэг зохёоно туршаха.
60.	Б. Жанчипов «Буряднай» (дуун).		1		Уран гоёор уншаха. Уянгын гол нюур элирүүлхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	Б. Жанчиповой зохёохы замаар Интернет сооһоо материал оложо, элидхэл бэлдэхэ.
61.	Творческо практикум (Багшын үзэмжөөр).		1		Түрэл нюотаг тухайгаа шүлэг найруулха.	
62.	Г. Раднаева «Наран сэсэг», «Ургы сэсэгби», «Хүгшэн эжыдээ».		1		Уран гоёор уншаха. Уянгата шүлэгшэн болон уянгын гол нюур хоёрой хоорондохы харилсаа харуулха. Уянгын «би» элирүүлхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	Г. Раднаевагай номуудайнь выставкэ гээд презентаци бэлдэхэ. “Эхэ – юртэмсэ – би” гэһэн темэдэ зураг хэрэглэжэ, зохёолго- бодомжолго бэшэхэ.
63.	Д. Доржогутабай «Хара хүнэй – дура нэшхэл».		1		Уран гоёор уншаха. Зохёолой нэрэ тухай хөөрэлдэхэ. Уянгын гол нюур элирүүлхэ. Шүлэг соохи гүн ухаанай бодолнууд тухай шүүмжэлэн хэлсэхэ. Асуудалнуудта харюусаха.	Д. Доржогутабайн зохёохы намтарай нэмэлтэ баримтанууды ном сэтгүүл, Интернет сооһоо оложо, конспект бэшэхэ.
64.	М. Чойбонов «Мүнхын аршаанай мүнхэн дуһал»,		1		Уран гоёор уншаха. Шүлэгүүд соохи гол бодол элирүүлхэ.	М. Чойбоновой «Зула бадарна» шүлэг оршуулжа туршаха.

	«Зула бадарна».				Шүлэг соо хэрэглэгдэсэн уран аргуудыг олохо. Асуудалнуудта харюусаха.	
65.	Творческо практикум – Уянгата шүлэг зохёолго. Оршуулга. 1) Минии дуратай шүлэгшэн. 2) Уянгын мурнууд. 3) Гуурһанай туршалганууд.		1		Буряад шүлэгэй онсо шэнжэ тухай хөөрэхэ.	
	Зүжэгэй зохёолнууд	4				
66.	Зүжэгэй зохёолой гол нюур тухай юрэнхы ойлгосо. Б. Пурбуев, тэрэнэй намтар ба зохёохы зам. «Талын басаган».		1		Зүжэг соо харуулагдаһан үе саг тухай хөөрэлдэхэ. Зүжэгэй нэрын удха дээрэ хүдэлхэ.	
67.	Драматическа зохёолой герой ба тэрэнэй бии болгохо хэрэгсэлнүүд. Зүжэгэй I-дэхи үйлэ. 1-дэхи картина.		1		Түсэб табиха. Ролёор уншалга эмхидхэхэ.	Уншаха. Асуудалнуудыг зохёохо.
68	2-дохи картина. 3-5-дахи картина.		1		Авторай үгэнүүд дээрэ үйлэдэгшэ нюурнуудай портретнэ характеристикэ үгэхэ. Асуудалнуудта харюусаха. Түсэб табиха. Удхаар хөөрэхэ.	Уншаха. Түсэб табиха. Үйлэдэгшэ нюурнуудта цитатна характеристикэ үгэхэ.
69	2-дохи үйлэ. 6, 7-дохи картина. 8-9-дэхи картина.		1		Зүжэгэй үйлэдэгшэ нюурнуудаар түшэглэһэн схемэ зурагты (3 бүлгэм). Б. Доржиевагай «Хурьга бариһан басаган» гэһэн зурагаар хөөрэлдэхэ. Хонин ажал тухай мэдэсэеэ үргэдхэхэ. Буряад арадай мал ажахы тухай хэлсэхэ.	
70.	Жэлэй дүн гаргалга.	1	1			

5. Нурагшадай мэдэсэ шадабариин гол эрилтэнүүд

Нурагшад иимэ юумэ мэдэхэ, шадаха ёһотой:

- уран зохёолшын зохёол соогоо бэшэһэн уран зураглалыг хөөрөжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой гол шухала үйлэнүүдые бусад олон юрын үйлэнүүдһээ илгажа;
- зохёол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагааниие, сагыг, тэрэнэй хойшолонгыг элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргуудыг, байгаагийн зураглалнуудыг текст сооһоо илгажа;
- зохёолой геройдо өөрын хэһэн хэрэг, үйлэ, хэлэһэн һанал бодолыг баримталан, характеристикэ үгэхэ;
- уран зохёол ба хрестомати соохи текст зүбөөр, тодорхойгоор уншажа;
- сээжэлдэһэн зохёолоо тодоор, уранаар уншажа;
- багашаг эпическэ зохёол болоод ехэ зохёолой хэһэгүүдые тобшоор, удхадань дүтэрхыгөөр, түүбэрилэн найруулан бэшэжэ;
- зохёолой герой тухай хөөрөжэ;
- багахан эпическэ зохёолой удхаар түсэб табижа;
- өөрынгөө дураар уншаһан зохёол тухайгаа һанамжаяа, ойлгоһоноо өөрынхээрээ хөөрөжэ;
- уран зураашадай гоё һайхан зураг тухай ойлгоһоноо, һанамжаяа хэлэжэ;
- “түрэлхи литература” болоод уншаһан ном соохи тайлбари үгэдэг оньһо хэрэглэжэ.

6. Нурагшадай-методическэ хангалга

1. «Буряад хэлэнэй сахим нурагшад бэшэг». Электронный учебник бурятского языка. «Сансар» студия, 2006.
2. «Буряад хэлээр, уншалгаар, буряад литератураар нурагшад мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ». – Улаан-Үдэ: «Бэлиг», 2007.
3. Батуева М.Ш., Ц.Б.Цыренова «Булагай эхин» Улаан Удэ: «Бэлиг», хэблэл, 2006.
4. Дампилова Х. «Буряад литератураар тестнууд». – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2003.
5. Ошорова С.А., Балданова С.С. Буряад литература. 7-дохи классай нурагшад ном-хрестомати. Хоёр хубитай. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» түб, 2014.
6. Санжадаева Г.С «Новые технологии на уроках литературы». – Улаан-Удэ: «Бэлиг» хэблэл, 2006.

А.Л. Ангархаев “Алтан”
Шалгалтын тест

1. “Алтан” зохёолой жанр.
А) туужа
Б) роман
В) хөөрөөн
2. А. Ангархаевай түрэхэн нютаг.
А) Таһархай
Б) Таблангууд
В) Харбяангууд
3. Зохёол соо харуулагдаһан үе.
А) 1902
Б) 1914
В) 1977
4. Дёмин гэжэ хэн бэ?
А) алтанай уурхайнуудай эзэн
Б) түрмэхөө тэрьелхэн хатаржаан
В) Кузнецовой туһамаршан
5. Шоён Дёминдо ямар туһа хүргөөб?
А) амииень абараа
Б) мүнгэ үгөө
В) алтан жалга харуулаа
6. Кузнецов ямар мэргэжэлтэй хүн бэ?
А) эмшэн мэргэжэлтэй хүн
Б) Байгалай хойто бэсын алтанай уурхайнуудай эзэн
В) алтанай харуулшан, газаршан
7. Шоёной басаганай нэрэ.
А) Долгор
Б) Должид
В) Дэжэд
8. Түнхэнэй бөөгэй нэрэ.
А) Моходой
Б) Бабна
В) Шоён
9. Кузнецов ямар гол зорилго урдаа табинхайб?
А) буряад хэлэ үзэхэ
Б) Шоёной нүхэсэхэ
В) Алтанай уурхай бариха
10. Новиков Дёминдо хэн болоноб?
А) хүбүүн
Б) нүхэр
В) хүрьгэн

Энэ хэн бэ?

11. Үшөө залуу аад, оройдоо гушан зургаатайдаа тон олон юумэ мэдэдэг. Хүхэ сагаан нюуртай, туранхай бээтэй... Сибирьтэ түрэнхэньше, ажаһууһаншье хаа, мяха ехээр эдидэггүй...
12. Түхэрээхэн улаан шарайтай, монсогорхон үзүүртэй хамартай, пүсхэгэрхэн уралнуудтай, нахигархан нидхэнүүд дороо бэлтэгэрхэн нюдэдтэй... Тогоор эльбэжэ байһан мэтэ зөөлэн хоолойгоор айлшадтаяа хөөрэлдэнэ. Ородоор тон найнаар дуугарна.
13. Бүдүүн гар хүлнүүдтэй мяхалиг томо хүн. Бүхэл хүн хэбэртэй. Яһалиг мантан үргэтэй, мархагар ута хамартай, дэлхэй мэтэ үргэн үндэр духатай толгойтой... Бавариһаа гарбалтай эсэгэтэй...
14. Арбаад наһатай басагахан... Соол хара түхэрээн ехэ нюдэдынь үхибүүнэй гэхээр булсагархан бээшэ, шобтон хасартай бишыхан нюур дээрэнь бүри ехээр илгаран харагдана. Богонихон хуушан самса доронь туранхай, шобхо, ганса яһан ээмынь ойлгогдоно.
15. Хорин таба хүрөөдүй залуухан һамганиинь... Алталиг шара үһэтэй, үндэр сэмсэгэр тэгшэ бээтэй, сэнхир тэнгэрийн үнгэ буляһан ехэнүүд нюдэдтэй...

Хэнэй хэлэһэн үгэнүүд бэ?

16. Баян Хангаймни, ямар хатуубши!
17. Эх! Хүбүүмни, хамарайнгаа үзүүр дээрэ мэнгэтэй хүбүүмни!
18. Аяга сай ууха зуураа алта мүнгээ арьбадханаб!
19. Жаргалтай гээшэб! Иимэ жаргал хээээдэшье үзөөгүйб гэхэдэ болохо. Байгаалимнай хэмгүй баян юм гэжэ ойлгобоб. Тиимэ хадаа хүнэй ажабайдал энэ һайхан дэлхэй дээрэ жаргал, баяраар халижа байха ёһотой!
20. Ши алта олоо хүн гүш, али алтан шамайе олоо юм гү? Архида, хаартада үрихэгүй һаань, юунэй түлөө алтан хүндэ хэрэгтэй юм! Хайрлана гүш? Алтаяа хуурсагтаа абажа орохоёо һанаа гүш?
21. Һайн хүндэ туһалхаар бэлэн байдагби.
22. Һанаха байха һайхан айлшадни! Зөөримнай үшөө үнэр боложо байг гэжэ юрөөе! Бултыемнай алтан жалга, алтан хада угтажа байг!
23. Европо баһал баян. Рур юугээр сэнтэйб. Теэд эзэлэгдэнхэй. Хэнэйшье бээшэ элдин Ази, Сибирь маанадые хүлээжэ хэбтэнэ. Баруун зүгэй хүбүүдые... Һармагшанһаа холо ошоогүй эндэхи зон хүл дороо хэбтэһэн алта тонгойжо абанагүй. Ажал хэжэ шадахагүй. Теэд хара хүдэлмэридэ һургабал миинтэ гарнууд...
24. Дэжэдэй эжын түлөө! Новиковой түлөө!
25. Э-ээ! Манайшни үе саг үнгэршэбэл хаш даа!... Моходоймнайшье үгы... Халаг... Мүнөө урилдаанда табяад шүүһэн мүнгээ тооложо һууха һэн. Мэхэтэйхэн Моходоймнай... Теэд мүнөө харанхы амбаар соо хаалтатай һууна. Хангайн баялиг бү абагты гэгшэл һэм!